

Mammadova V.♦

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2024.77.68-75

UDC: 343

Climate change issues in international law

Abstract: This article analyzes international law in the field of combating climate change and protecting human rights. It also highlights the fundamental documents of the UN in this field. The study specifically highlights the importance of the successful holding of the Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change - COP29 in Baku in 2024, which is a confirmation of the successful foreign policy and diplomacy of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, as well as Azerbaijan's commitment to the global agenda on climate change. The presented article also examines the main decisions taken during this conference, which was called "Baku Breakthrough" in the world media.

Keywords: international law; human rights; climate change; UN; COP29; ecology.

References

1. Azerbaijan's COP29 Presidency. Official website of the President of the Republic of Azerbaijan. Available at: <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/cop29> (in Azerbaijani).
2. Ilham Aliyev's environmental policy: sustainable development and a green world: 2003-2023: in 3 volumes / project director S. Gurbanov; editors: Z. Ismayilov, S. Vakilov; scientific editor U. Alekperov. Volume I: Speeches, interviews, meetings, receptions, appeals, quotes and ecological calendar.- Baku, 2024, 587 p. (in Azerbaijani).
3. Ilham Aliyev's environmental policy: sustainable development and a green world: 2003-2023: in 3 volumes / project director S. Gurbanov; editors: Z. Ismayilov, S. Vakilov; scientific editor U. Alekperov. Volume II: International Conventions. State Programs and National Strategies. Laws. - Baku, 2024, 520 p. (in Azerbaijani).
4. Ilham Aliyev's environmental policy: sustainable development and green world: 2003-2023: in 3 volumes / project director. S. Gurbanov; editors: Z. Ismayilov, S. Vakilov; scientific editor. U. Alekperov. Volume III: Decrees and Orders - Baku, 2024, 336 p. (in Azerbaijani).
5. Brown, Ch. International, Mixed, and Private Disputes Arising Under the Kyoto Protocol, *Journal of International Dispute Settlement*, Volume 1, Issue 2, - 2010. - p. 447-473.
6. Climate change. Science Direct. 2025. Available at: <https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/climate-change>
7. Climate change. / United Nations, 2025. Available at: <https://www.un.org/en/global-issues/climate-change>
8. Climate change / World Health Organization, 12 October 2023. Available at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>

♦ **Mammadova Vafa** – PhD in Law, Member of the World Association for Medical Law (Azerbaijan). E-mail: vafa_mammadova12@mail.ru

9. Climate Reports / United Nations, 2025. Available at: <https://www.un.org/en/climatechange/reports>
10. Delbeke J. et al. The Paris agreement // Towards a climate-neutral Europe. – Routledge, 2019, p. 24-45.
11. Dessai, S., Adger, W. N., Hulme, M., Turnpenny, J., Köhler, J., & Warren, R. Defining and experiencing dangerous climate change. *Climatic change*, 64, - 2004, p. 11-25.
12. Di Sario, F. The world isn't on track to meet Paris Agreement goals, says UN climate review / Politico, September 8, 2023. Available at: <https://www.politico.eu/article/paris-agreement-goals-failed-climate-change-global-warming-united-nations-climate-review/>
13. Dupuy, P.-M., & Viñuales, J. E. (2018). *International Environmental Law* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
14. Fitzmaurice M., Wong M. S., Crampin J. *International environmental law: text, cases and materials*. – Edward Elgar Publishing, 2022.
15. Halvorssen A. M. *International Law and Sustainable Development-Tools for Addressing Climate Change* // *Denv. J. Int'l L. & Pol'y*. – 2010. – № 39, p. 397.
16. King, D.A. Climate change: the science and the policy. *Journal of Applied Ecology*, 42. – 2005, p. 779-783.
17. Murphy D. COP29: Deal to raise \$300 bn a year by 2035 for poorer countries is hailed and slated. – 2024.
18. Rajamani, Lavanya, and Jacqueline Peel (eds), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, 2nd edn, Oxford Handbooks, 2021.
19. Roschmann, C. Climate Change and Human Rights. In C. Roschmann, O. C. Ruppel, & K. Ruppel-Schlichting (Eds.), *Climate Change: International Law and Global Governance: Volume I: Legal Responses and Global Responsibility* (1st ed.). – 2013, pp. 203-242.
20. *The Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer* / UNEP. Available at: <https://ozone.unep.org/treaties/vienna-convention>
21. United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972, Stockholm / United Nations. 2025. Available at: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
22. Voigt, C. The power of the Paris Agreement in international climate litigation. *Review of European, Comparative & International Environmental Law*. No. 32(2), - 2023, p. 237-249.
23. What Is Climate Change? / United Nations, 2025. Available at: <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change#:~:text=Climate%20change%20refers%20to%20long,activity%20or%20large%20volcanic%20eruptions.>
24. Sokolova N. A. Climate change: development of international legal regulation // Actual problems of Russian law. - 2021. - No. 12 (133), pp. 177-184. (in Russian).

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2024.77.68-75

UOT: 343

Beynəlxalq hüquqda iqlim dəyişikliyi problemləri

Xülasə: Bu məqalə iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə və insan hüquqlarının qorunması sahəsində beynəlxalq hüququ təhlil edir. Həmçinin, bu sahədə BMT-nin fundamental sənədləri qeyd olunur. Araşdırmada 2024-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin uğurlu xarici siyasətinin və diplomatiyasının təsdiqi olan BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının - COP29-un Bakıda uğurla keçirilmiş Tərəflərin Konfransının əhəmiyyəti, eləcə də Azərbaycanın iqlim dəyişikliyi ilə bağlı qlobal gündəliyə sadıqlığı xüsusi qeyd olunur. Təqdim edilən məqalə həmçinin dünya mediasında “Baku Breakthrough” adlandırılan bu konfrans zamanı qəbul edilmiş əsas qərarları araşdırır.

Açar sözlər: beynəlxalq hüquq; insan hüquqları; iqlim dəyişikliyi; BMT; COP29; ekologiya.

Giriş

İqlim dəyişikliyi dövrümüzün ən aktual qlobal problemlərindən biridir və insan həyatının bütün sahələrinə təsir edir. Bu fenomenin insan həyatının bir çox aspektlərinə potensial təsirini nəzərə alsaq, bu, yəqin ki, bu gün bəşəri inkişafın ən vacib məsələlərindən biridir.

Qlobal təhlükə olaraq iqlim dəyişikliyi bütün bəşəriyyətə təsir edir və insan hüquqlarını təhdid edir. Məsələn, iqlim dəyişikliyi insan sağlamlığına, ərzaq təhlükəsizliyinə və s. təsir edərək onları təhlükə altına qoyur. Bu kontekstdə aztəminatlı ölkələrdən olan insanların və həssas qrupların hüquqları xüsusilə vurğulanmalıdır. Məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) verdiyi məlumatlara əsasən [9], sub-Sahara ölkələri iqlim dəyişikliyi səbəbindən ÜDM-nin 2-5%-ni itirir və 2021-ci ildə havanın çirklənməsi bütün dünyada 8,1 milyon insanın ölümünə səbəb olub; eyni zamanda qeyd edilir ki, bu cür neqativ hallardan yoxsul ölkələr xüsusilə təsirlənib. Bununla belə, yüksək inkişaf etmiş ölkələr də təhlükə altındadır. Bəzi ekspertlər [19, s. 210] ABŞ-ın 2100-cü ilə qədər sahilyanı bataqlıq ərazilərinin 50-80 faizini itirəcəyini təxmin edirlər. BMT həmçinin proqnozlaşdırır ki, torpaqların deqradasiyasının indiki templəri davam edərsə, 2050-ci ilə qədər dünya torpaqlarının 90 faizi deqradasiyaya uğramış kimi təsnif edilə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məsələlər hüquq elmi prizmasında da diqqət mərkəzindədir. Bu, beynəlxalq ekoloji hüquq (və ya beynəlxalq ətraf mühitin qorunması hüququ) [2-4; 13, s. 10; 14, s. 5; 18, s. 3] elmi istiqamətin inkişafında ifadə olunur. Həmin istiqamət ətraf mühitin qorunması sahəsində beynəlxalq münasibətləri tənzimləyən və təbii ehtiyatların qorunmasına və səmərəli istifadəsinə yönəlmiş norma və prinsiplərin məcmusudur.

Qlobal ekoloji problemlərin həllində beynəlxalq hüququn rolu

Beynəlxalq hüquq iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün səylərin əlaqələndirilməsi və hüquqi mexanizmlərin işlənilməsində əsas rol oynayır. Ekologiya, biosferin və biomüxtəlifliyin qorunması, və ümumi olaraq iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məsələlər dünya ictimaiyyətinin və medianın

* Məmmədova Vəfa – hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Dünya Tibbi Hüquq Assosiasiyasının üzvü (Azərbaycan).
E-mail: vafa_mammadova12@mail.ru

diqqət mərkəzində olsa da, beynəlxalq hüquq baxımından mövzu hələ də müzakirə predmeti olaraq qalır. Belə ki, Devid Kinq [16, s. 779] elmi əsərində qeyd edib ki, iqlim dəyişikliyi bu gün üzləşdiyimiz ən ciddi problemdir və o hətta terror təhlükəsindən də ciddidir. Şnayder [11, s. 18] həmçinin iqlim dəyişikliyinə əhəmiyyətini dərk etməyin vacibliyinə işarə edir, çünki bu, onun fikrincə, gələcək razılaşdırılmış fəaliyyət üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Halvorsenin [15, s. 397] fikrincə isə, iqlim dəyişikliyi davamlı inkişafın qarşısında duran ən böyük problemlərdən biridir.

Elmi ədəbiyyatda [6] göstərilən məlumatlara əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, bu gün bir çox alimlər iqlim dəyişikliyinə ona qarşı effektiv mübarizəni təmin etmək və onun vurduğu zərəri minimuma endirmək üçün hüquqi mexanizmlər tələb edən mürəkkəb problem olması kimi qəbul edilməlidir.

BMT tərəfindən göstərilən məlumatlara görə [23], iqlim dəyişikliyi günəş aktivliyindəki dəyişikliklər və ya böyük vulkan püskürmələri və ya insan fəaliyyəti nəticəsində təbii ola bilən temperatur və hava modellərində uzunmüddətli dəyişikliklərdir. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST)[8] həmçinin qeyd edir ki, iqlim dəyişikliyi fiziki mühitə və həm təbii, həm də insan sistemlərinin bütün aspektlərinə təsir etməklə insan sağlamlığı üçün əsas təhlükə yaradır.

Beynəlxalq hüquq inkişaf edir və təbiəti qorumaq üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir. Lakin daha konkret desək, bu sahədə beynəlxalq hüququn əsas mənbələri aşağıdakılar qeyd oluna bilər [7]:

- Stokholm Bəyannaməsi.
- Ətraf Mühit və İnkişaf üzrə Rio Bəyannaməsi.
- BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası (UNFCCC) və bu müqavilələrin icrası zamanı UNFCCC tərəfindən qəbul edilən qərarlar.

- Kioto Protokolu.
- Paris razılaşması.

Azərbaycanın təntənəli şəkildə ev sahibliyi etdiyi BMT-nin İqlim Konfransını (*ing. Conference of the Parties - COP*) ayrıca qeyd etmək lazımdır.

Ətraf mühitin mühafizəsi kontekstində hüququn inkişaf tarixi BMT-nin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin qəbulu ilə sıx bağlıdır. İqlim dəyişikliyinə əhəmiyyəti Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində (*ing. Universal Declaration of Human Rights - UDHR*) açıq şəkildə qeyd edilməsə də, onun bir çox müddəaları iqlim böhranının təsirləri ilə birbaşa əlaqəlidir və bu kontekstdə insan hüquqlarının qorunması üçün istifadə edilə bilər.

Problemin nəzərdən keçirilməsi kontekstində mühüm mərhələ BMT-nin İnsan Ətraf Mühit Konfransının 1972-ci il Bəyannaməsinin (*Stokholm Bəyannaməsi*) qəbul edilməsi oldu. Bu sənəd “*ətraf mühit üzrə birinci dünya konfransı*” zamanı qəbul edilib [21]. Belə ki, konfrans zamanı ətraf mühitin rəşional idarə edilməsinə dair bir sıra prinsiplər, eləcə də İnsanın ətraf mühit üzrə Fəaliyyət Planı və bir sıra qətnamələr qəbul edilib. Bundan əlavə, Stokholm Konfransının mühüm nəticəsi BMT-nin Ətraf Mühit Proqramının (*ing. United Nations Environment Programme - UNEP*) yaradılması oldu.

Qeyd edilməlidir ki, beynəlxalq hüququn inkişafı getdikcə daha çox məsələlərin müzakirə obyektinə çevrilməsinə və nəticədə müxtəlif yeni sənədlərin qəbuluna səbəb olub. Məsələn,

- ✓ 1979-cu ildə Cenevrədə Havanın uzunmüddətli transsərhəddəyişmələri üzrə BMT Konvensiyası qəbul edilmişdir;

✓ 1985-ci ildə Ozon qatının qorunması haqqında Vyana Konvensiyası qəbul edilmişdir (1988-ci ildə qüvvəyə minib). Bu sənəd “bütün iştirakçı ölkələr tərəfindən imzalanmış bu tipli ilk konvensiya” olmuşdur [20];

✓ 1987-ci ildə (1989-cu ildə qüvvəyə minib) - Ozon qatını dağıdan maddələr üzrə Monreal Protokolu qəbul edilmişdir.

Yuxarıda qeyd olunmuş sənədlər üzrə məlumat

İqlim dəyişikliyinə xüsusi diqqət yetirən ilk BMT konvensiyası 1992-ci ildə *Rio-de-Janeyroda Ətraf mühit və inkişafa dair II Ümumdünya Konfransı* ("Yer Sammiti" kimi də tanınır) olmuşdur və bu tədbir zamanı *BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası* (ing. *United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC*) qəbul edilmişdir.

İqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üzrə qlobal səylərin əlaqələndirilməsi üçün ən mühüm beynəlxalq hüquqi baza kimi tanınan Çərçivə Konvensiyasının qəbulu iqlim böhranının qlobal şəkildə tanınmasında dönüş nöqtəsi oldu [24, s.179]. Əhəmiyyətli elmi qeyri-müəyyənliklərə baxmayaraq, ölkələri insan təhlükəsizliyinə üstünlük verərək tədbirlər görməyə məcbur etdi.

UNFCCC-nin qəbulu atmosferə istixana qazları emissiyalarının azaldılması üzrə tədbirlərin işlənilib hazırlanması üzrə müzakirənin başlanğıcını qoydu və bu, 1997-ci ildə digər fundamental sazişin - *Kioto Protokolunun* qəbul edilməsinə səbəb oldu. Bir sıra mübahisələrə baxmayaraq, sənədin qəbulu iştirakçı dövlətlərin tullantıların azaldılması üzrə öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün səy göstərə biləcəyi hərtərəfli rejimin yaradılmasını təmin etməyə imkan vermişdir [5, s. 447].

İqlim dəyişikliyi və insan hüquqları arasında daha sıx əlaqənin yaradılması baxımından mühüm hadisə 2010-cu ildə Kankun şəhərində keçirilmiş və *Kankun Sazişləri* adlanan sazişləri qəbul edən Tərəflərin Konfransı olmuşdur. Qeyd edilən sazişlər bu istiqamətdə qlobal kollektiv fəaliyyətlərin gələcək yaradılması üçün əsas sayıla bilər. Konfransda həmçinin ən böyük qlobal iqlim fonduna çevrilmiş Yaşıl İqlim Fondu yaradılmışdır. Qurumun əsas məqsədi aşağı emissiyalı və iqlimə davamlı inkişaf kontekstində müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsi yolu ilə iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardım göstərilməsi olmuşdur.

2015-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası (UNFCCC) çərçivəsində qəbul edilmiş *Paris Sazişi* ən əhatəli çoxtərəfli iqlim sazişidir [22, s. 237]. Qəbulundan sonra bu saziş hüquqi baxımdan iqlim dəyişikliyi probleminin həllində ən mühüm sənədə çevrilmişdir. Onun çərçivəsində mühüm nailiyyətlərdən biri istixana qazlarının səviyyəsini təhlükəsiz həddə sabitləşdirmək məqsədinin qoyulması olmuşdur [10, s. 24]. Buna əlavə olaraq bu sənəd, həmçinin BMT-nin iqlim çərçivəsinin fəaliyyəti üçün əsas institutları, o cümlədən UNFCCC Katibliyini və onun idarəedici orqanı kimi onun illik Tərəflər Konfransını təsis etmişdir. Paris Sazişinə əsasən, tərəflər həmçinin emissiyaların idarə olunması üçün həyata keçirilən tədbirlər haqqında milli hesabatların beynəlxalq sisteminin yaradılmasına nail olmuşdur.

Bu sənədin əhəmiyyətinə baxmayaraq, o, ölkələr tərəfindən könüllü öhdəliklərə əsaslandığı üçün tez-tez tənqid olunur. Bəzi tənqidçilər isə hesab edirlər ki, öhdəliklər qlobal istiləşməni məhdudlaşdırmaq üçün kifayət qədər iddialı deyil [12]. Beləliklə, Paris sazişi hüquqi baxımdan müqavilə hesab edilsə də, onun hər bir müddəası ayrı-ayrılıqda öhdəlik yaratmır. Qeyd edək ki, məsələn, ABŞ prezidenti Donald Tramp 2017-ci ildə prezident kimi ilk dönəmində ölkənin sazişdən çıxdığını açıqlamışdır. Dünyada iqlim dəyişikliyinə pisləşməsində, təəssüf ki, bu saziş beynəlxalq hüquq kontekstində həlledici təsir göstərə bilmədi.

COP29 və "Baku Breakthrough"

BMT-nin İqlim Konfransları (COP) çərçivəsində müxtəlif, o cümlədən bəzən praktiki icra olunmayan və ya məcburi olmayan qərarlar da qəbul edilirdi. Lakin bu Konfransların tarixində əsl “dönüş” 2024-cü il noyabrın 11-dən 22-dək Bakıda “Yaşıl Dünya naminə Həmrəylik” şüarı altında keçirilən Konfrans və onun çərçivəsində qəbul edilmiş qərarlar olmuşdur [1]. ABŞ prezidenti CoBayden konfransda əldə olunan razılaşmanı “tarixi” adlandırır, Avropa Komissiyasının sədri Ursula von der Leyen isə bunu “iqlim sahəsində əməkdaşlıq və maliyyənin yeni dövrü” kimi qiymətləndirib [17].

Konfransın əsas nailiyyəti və ya “irəlləyişi” təbii ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin uğurlu diplomatiyasını və siyasətini bir daha təsdiqləyən iqlimin maliyyələşdirilməsinə dair saziş olmuşdur. Bu nailiyyət ondan ibarətdir ki, ilk dəfə olaraq inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün 2035-ci ilə qədər dövlət maliyyəsini ildə 300 milyard dollara çatdırmaq üçün Yeni Kollektiv Kəmiyyət Məqsədinin (*ing. New Collective Quantified Goal on Climate Finance - NCQG*) yaradılması vasitəsilə əhəmiyyətli irəliləyiş əldə edilmişdir. Üstəlik, dövlət maliyyələşdirməsinə əlavə olaraq, saziş iqlim problemlərinin həlli üçün maliyyə zəmininin yaradılması üçün 1,3 trilyon dollar dövlət və özəl investisiya nəzərdə tutulmuşdur.

COP29 zamanı həmçinin İtki və Zərərə cavab verən Fondun yaradılması təsdiq edilmişdir ki, bu, zəif inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətləri, ən az inkişaf etmiş ölkələr və Afrika ölkələri də daxil olmaqla, həssas ölkələrə dəstək istiqamətində mühüm addım idi. Bu qərar Azərbaycanın sədrliyinin həssas ada dövlətlərinə iqlim dəyişikliyinə təsirlərinin yumşaldılmasına yönəltdiyi diqqətə uyğundur.

Bakıda əldə olunan digər razılaşma Karbon kreditlərinin ticarəti və ciddi ekoloji dürüstlük standartlarının qorunması üçün çərçivə yaradan Paris Sazişinin 6.4-cü maddəsinin icrası olmuşdur. Beləliklə, iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə davamlılığı və uyğunlaşma qabiliyyətini artırmaq üçün qlobal hədəf qoyulmuşdur.

Nəticə

Beləliklə, COP29 hesabatlılığı gücləndirməklə, hədəfləri artırmaqla, Kompensasiya Fondunu təqdim etməklə və iqlim ədalətini təşviq etməklə beynəlxalq iqlim hüququna əhəmiyyətli təsir göstərə bilər. Konfransda qəbul edilən qərarlar iqlim, ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı, insan hüquqlarını və bu məsələlərə diqqətin artmasını gücləndirəcək və bu sahədə ədalətin inkişafına tövhə verəcəkdir.

Demək olar ki, COP29 beynəlxalq ekoloji hüquq kontekstində dönüş nöqtəsi olmuşdur, çünki ilk dəfə olaraq praktiki həllərin icrası üzrə qərarlar əldə edilmişdir. Onlar üzv-dövlətlərin siyasətinə təsir edəcəkdir və bəlkə də gələcəkdə bu sahədə beynəlxalq hüququ transformasiya edəcək.

Hazırkı mərhələdə bəşəriyyət qlobal iqlim dəyişikliyi ilə üzləşdiyindən və təəssüf ki, iqlimin vəziyyətinin pisləşdiyindən beynəlxalq ekoloji hüquq daha da inkişaf tələb edir. Odur ki, bu qlobal fenomenlə mübarizə tədbirlərinin həyata keçirilməsi və onun mənfi nəticələrinin minimuma endirilməsi kontekstində insan hüquqlarının müdafiəsini yalnız hüquqi mexanizmlər təmin edə bilər. Bu baxımdan, COP29 beynəlxalq hüququn gələcək inkişafına mühüm töhfə vermişdir.

Bibliografiya

1. Azərbaycanın COP29 Sədrliyi: / Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı. [Elektron resurs] URL: <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/cop29>

2. İlham Əliyevin ekoloji siyasəti: dayanıqlı inkişaf və yaşıl dünya: 2003-2023: 3 cildə / layihənin rəh. S. Qurbanov; tərt.: Z. İsmayılov, S. Vəkilov; elmi red. U. Ələkbərov. I cild: Nitqlər, çıxışlar, müsahibələr, görüşlər, qəbullar, müraciətlər, iqtibaslar və ekoloji təqvim.- Bakı, 2024.- 587 s.
3. İlham Əliyevin ekoloji siyasəti: dayanıqlı inkişaf və yaşıl dünya: 2003-2023: 3 cildə / layihənin rəh. S. Qurbanov; tərt.: Z. İsmayılov, S. Vəkilov; elmi red. U. Ələkbərov. II cild: Beynəlxalq Konvensiyalar. Dövlət Proqramları və Milli Strategiyalar. Qanunlar.-Bakı, 2024. - 520 s.
4. İlham Əliyevin ekoloji siyasəti: dayanıqlı inkişaf və yaşıl dünya: 2003-2023: 3 cildə / layihənin rəh. S. Qurbanov; tərt.: Z. İsmayılov, S. Vəkilov; elmi red. U. Ələkbərov. III cild: Fərmanlar və Sərəncamlar - Bakı, 2024.- 336 s.
5. Brown, Ch. International, Mixed, and Private Disputes Arising Under the Kyoto Protocol, *Journal of International Dispute Settlement*, Volume 1, Issue 2, - 2010. - p. 447–473.
6. Climate change / Science Direct. – 2024. [Elektron resurs]. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/climate-change>
7. Climate change / United Nations. - 2024. [Elektron resurs]. URL: <https://www.un.org/en/global-issues/climate-change>
8. Climate change/ World Health Organization, - 12 October 2023. [Elektron resurs]. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>
9. Climate Reports / United Nations. - 2024. [Elektron resurs]. URL: <https://www.un.org/en/climatechange/reports>
10. Delbeke J. et al. The Paris agreement // *Towards a climate-neutral Europe*. – Routledge, 2019, p. 24-45.
11. Dessai, S., Adger, W. N., Hulme, M., Turnpenny, J., Köhler, J., & Warren, R. Defining and experiencing dangerous climate change. *Climatic change*, 64, - 2004. – p. 11-25.
12. Di Sario, F. Theworldisn't on track to meet Paris Agreement goals, says UN climate review / Politico, - September 8, 2023. [Elektron resurs]. URL: <https://www.politico.eu/article/paris-agreement-goals-failed-climate-change-global-warming-united-nations-climate-review/>
13. Dupuy, P.-M., & Viñuales, J. E. (2018). *International Environmental Law* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
14. Fitzmaurice M., Wong M. S., Crampin J. *International environmental law: text, cases and materials*. – Edward Elgar Publishing, 2022.
15. Halvorssen A. M. *International Law and Sustainable Development-Tools for Addressing Climate Change* // *Denv. J. Int'l L. & Pol'y*. – 2010. – № 39. – p. 397.
16. King, D.A. Climate change: the science and the policy. *Journal of Applied Ecology*, 42. – 2005. - 779–783.
17. Murphy D. COP29: Deal to raise \$300 bn a year by 2035 for poorer countries is hailed and slated. – 2024.
18. Rajamani, Lavanya, and Jacqueline Peel (eds), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, 2nd edn, Oxford Handbooks, 2021.
19. Roschmann, C. Climate Change and Human Rights. In C. Roschmann, O. C. Ruppel, & K. Ruppel-Schlichting (Eds.), *Climate Change: International Law and Global Governance: Volume I: Legal Responses and Global Responsibility* (1st ed.). - 2013. - pp. 203–242.

20. The Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer / UNEP. [Elektron resurs]. URL: <https://ozone.unep.org/treaties/vienna-convention>
21. United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972, Stockholm / United Nations. - 2024. [Elektron resurs]. URL: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
22. Voigt, C. The power of the Paris Agreement in international climate litigation. Review of European, Comparative & International Environmental Law, - 32(2), - 2023. – p. 237-249.
23. What Is Climate Change? / United Nations. - 2024. [Elektron resurs]. URL: <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change#:~:text=Climate%20change%20refers%20to%20long,activity%20or%20large%20volcanic%20eruptions.>
24. Соколова Н. А. Изменение климата: развитие международно-правового регулирования // Актуальные проблемы российского права. – 2021. – №. 12 (133). – С. 177-184.

Мамедова В.♦

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2024.77.68-75

УДК: 343

Вопросы изменения климата в международном праве

Аннотация: Анализируется международное право в сфере борьбы с изменением климата и защиты прав человека. Также освещаются основополагающие документы ООН в этой сфере. В исследовании особо подчеркивается важность успешного проведения в 2024 году в Баку Конференции Сторон Рамочной конвенции ООН об изменении климата - COP29, что является подтверждением успешной внешней политики и дипломатии Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, а также приверженности Азербайджана глобальной повестке дня по изменению климата. В представленной статье также рассматриваются основные решения, принятые в ходе данной конференции, которая в мировых СМИ получила название «Baku Breakthrough».

Ключевые слова: международное право; права человека; изменение климата; ООН; COP29; экология.

♦ Мамедова Вафа – доктор философии права, Член Всемирной ассоциации медицинского права (Азербайджан). E-mail: vafa_mammadova12@mail.ru